

УДК: 37.09(477)

Поліщук В.С.

Polishchuk V.

НЕОБХІДНІСТЬ ВДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО І ВИХОВНОГО ПРОЦЕСІВ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ШКОЛІ

THE NEED TO IMPROVE THE EDUCATIONAL AND TRAINING PROCESS IN THE NATIONAL SCHOOL

Автор статті на основі проведених досліджень розкриває необхідність вдосконалення навчального і виховного процесів серед учнів, що викликано, в першу чергу, тими демократичними перетвореннями, що мають місце в Україні на сучасному етапі. При цьому автор узагальнює і систематизує результати зроблених досліджень, звертає увагу на необхідність наближення вітчизняної школи до світових стандартів. У статті мають місце посилання на наукові праці зазначеної проблематики багатьох провідних вітчизняних учених-педагогів.

На основі проведених досліджень автор статті вказує на шляхи і методи реалізації вдосконалення навчального і виховного процесів у вітчизняній школі, звертає увагу на необхідність розбудови вітчизняної школи й приведення її у відповідність до світових стандартів, а також перегляду та переоцінки у світлі сучасної науки тих концепцій і теорій, які раніше відкривалися як помилкові.

Автор статті підкреслює необхідність вироблення власного механізму інтеграції здобутків світової й педагогічної думки з традиціями національної школи, особливостями національного менталітету.

На основі проведених досліджень автор робить висновки про те, що даний період є найбільш сприятливий в історії України, про що свідчить той факт, що основними засадами національної шкільної політики стали доступність навчання та виховання з урахуванням кращих національних традицій народу, вільний розвиток дитини.

Ключові слова: освіта, навчання, учень, педагог, школа, процес, педагогіка, дослідження, концепція, трансформація, модернізація.

В умовах розбудови незалежної української держави, у наслідок глобального характеру перетворень, освіта стає одним з найважливіших напрямів державної політики України, стратегічним ресурсом соціально-економічного, культурного й духовного розвитку суспільства, що має забезпечити інтегрування національної системи освіти до європейського й світового освітнього просторів. У цьому контексті складаються сприятливі умови для відновлення й подальшого розвитку вітчизняної педагогічної науки, національної системи освіти й виховання дітей та молоді.

У Законі України «Про освіту» (1996), «Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті» (2002) наголошується на актуальності збагачення власного досвіду становлення системи освіти і на цій основі поліпшення навчального і виховного процесів серед дітей молодшого і старшого шкільного віку. Це викликано, в першу чергу, бурхливим розвитком науково-технічного процесу і невідповідністю школи вимогам часу, її світовим стандартом. При цьому широко використані нагромаджені педагогікою та психологією знання про природу дитинства та пізнавальні процеси для побудови нових концепцій.

У даний час, у зв'язку з поглибленням демократичних процесів в Україні, почалося активне поширення нових педагогічних теорій і пошук раціональних методів і шляхів поліпшення теорії навчання і виховання у вітчизняній школі. Тому є підстави вважати, що зміст даної

статті має певний науковий характер, оскільки у ній узагальнюються і систематизуються для інтеграції отримані дані, застосування яких безумовно сприятиме поліпшенню навчального і виховного процесів як в середній, так і в інших навчально-виховних закладах.

Теоретико-методологічною основою наших досліджень є філософські ідеї щодо діалектичного взаємозв'язку і взаємозумовленості явищ у суспільстві та необхідності їх вивчення в конкретно-історичних умовах, доцільності творчого використання здобутків вітчизняних вчених-педагогів в сучасній практиці освіти й виховання.

Зазначимо, що розвиток вітчизняної педагогічної системи визначається тими соціально-історичними умовами, які складаються в Україні на даний період. Саме початок ХХІ століття характеризується новими явищами у розбудові української держави, а отже, і в становленні національної школи та розвитку навчального і виховного процесів. З метою успішного вирішення даної проблеми присвячено низку досліджень і наукових праць провідних вітчизняних учених-педагогів. Оскільки для того, щоб зрозуміти характер, виявити й особливості поглиблення і вдосконалення теорії, навчання і виховання, як відзначає вчений С. Максим'юк [6, с. 190], необхідно виробити власний механізм інтеграції здобутків світової педагогічної думки з традиціями національної школи, особливостями національного менталітету.

Зауважимо, що в умовах модернізації національної системи освіти та вітчизняної педагогічної думки, на що направлена «Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті» стрімкими темпами змінюються методологічні основи, соціальні орієнтири та цінності, які визначають характер і направленість сучасної освітньо-виховної діяльності. Згідно наших досліджень, усе більше набуває парадигмального статусу ідея особистісно-зорієнтованого навчання і виховання, реалізація якої сприяє гуманізації педагогічного процесу, усвідомленню учнем себе як особистості, його вільному і відповідальному самовираженню.

Методологічні трансформації, що відбуваються у вітчизняній педагогіці сьогодні, направлені на те, щоб поставити дитину у центр навчально-виховного процесу.

Спираючись на сучасні уявлення про загальні основи педагогіки, звертаємо увагу на основні аспекти поліпшення навчального і виховного процесів у вітчизняній школі в світлі досліджень і зроблених на цій основі відповідних висновків.

При цьому особливу увагу, на нашу думку, слід звернути на найбільш актуальні загально-педагогічні проблеми сучасного періоду становлення вітчизняної національної освіти. Це на шляхи і методи вдосконалення навчального і виховного процесів, на місце і роль учителя у вітчизняній школі, на принципи виховання, напрями і течії у сучасній педагогіці, на методологію педагогічної науки.

Нам імпонує висновок тих сучасних учених-педагогів (Л. Левківського, В. Вихрущ, М. Розумей, О. Пометун та ін.), які розглядають педагогічний процес, як процес соціальний, до складу якого входить педагог (вчитель), учень, навчальний матеріал і метод, який організується для досягнення певної мети і за певних суспільних умов. Однак, на нашу думку, при такій постановці питання, слід враховувати механізм, що зумовлює поведінку учня й педагога. Тобто в основі кожної педагогічної доктрини повинний бути педагогічний процес (організацію педагогічних чинників), який сприятиме підвищенню зацікавленості учня до засвоєння тієї чи іншої навчальної дисципліни. Одночасно педагогічний процес, як відмічав відомий педагог А. Пінкевич, є як сутністю виховання, так і освіти, і є об'єднує у собі всі види вихованих і освітніх впливів, взятих у сукупності [8, с. 39].

Нам глибоко імпонує думка українського філософа й педагога більш раннього періоду В.В. Зінковського, який трактував процеси навчання і виховання, як підготовку дітей до суспільного життя, до соціальної діяльності. В зв'язку з чим є необхідність розвивати соціальну активність учня. Щоб учень в усіх сферах шкільного життя був не пасивним спостерігачем, а активним його учасником, що знаходить своє відображення в засвоєнні ним навчального матеріалу.

Разом з цим низка сучасних учених-педагогів (Т. Корнейчик, Н. Кузін, З. Равкін, Р. Вернадська, С. Поліщук та ін.) вважають, що передбачає зовнішнє вираження засвоєння навчального матеріалу, зв'язок школи і навчання з життям, безпосереднє вивчення життя; врахування фізіологічних основ поведінки учня, використання праці як чинника психофізіологічного розвитку дитини й підготовки її до майбутньої практичної діяльності, опора на здібності і рівень розвитку дитини є необхідними складовими поліпшення навчального й виховного процесів в сучасних умовах. Тобто процеси навчання й виховання дитини, за їхнім твердженням, мають бути спрямовані на формування цілісної людської особистості. Виходячи із вище сказаного, ми можемо зробити висновок про те, що новому суспільству потрібна нова школа, яка ґрунтується на демократичних засадах й використовує досягнення новітньої вітчизняної й зарубіжної реформаторської педагогіки й, перш за все, розроблені ними оригінальні форми, методи й прийоми навчання й виховання.

Саме на це і направлена «Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті», яка передбачає створення нової педагогічної системи, в основу якої покладено педагогічний процес, тобто ту чи іншу організацію основних педагогічних факторів. Педагогічна система ширша за педагогічний процес, оскільки вона не лише включає в себе основні педагогічні фактори та їх організацію, а й загальну мету, що є соціально обумовленою.

Варто також зауважити, що в умовах повної автономії вітчизняної освітньої системи, яку на даний час переживає Українська держава, розпочинається рух за оновлення і розбудову вітчизняної школи, подолання авторитарного характеру, здійснення навчання і виховання учнів, що викликає необхідність пошуку нових теоретичних основ організації навчального і виховного процесів і створення цілісної теорії організації процесу навчання і виховання на вітчизняному ґрунті.

Зазначимо, що особливостям вітчизняної теорії навчання й практики виховання на різних етапах їх розвитку приділяли й приділяють увагу низка вітчизняних учених (Л. Цибулько, О. Петришен, А. Растригіна, Л. Курило, В. Луговий, В. Лук'янова, Л. Медвідь і ін.).

Виходячи із вище сказаного і розглядаючи ті парадигмальні зміни, які відбуваються у вітчизняній освітній системі в останні роки, що викликано її реформуванням, на нашу думку, слід звернути особливу увагу на наступні аспекти:

- 1) розробити нові методологічні засади, на основі яких здійснюється процес навчання і виховання учнів;
- 2) переглянути критерії відбору змісту освіти, підходи до розробки навчальних програм;
- 3) здійснити обґрунтування нових форм і методів навчання, поліпшення організації навчального процесу;
- 4) нове розуміння ролі вчителя у навчальному процесі.

У цьому контексті важливо враховувати нове бачення вітчизняними науковцями сутності навчання. Тому, на наш погляд, викликає певний інтерес думка Н. Агафонової, яка, досліджуючи становлення національної системи освіти в Україні, звертає увагу на те, що вітчизняна освітня політика повинна розроблятися із врахуванням світових стандартів [1]. Л. Прокопенко у своїй монографії простежив генезу та розвиток державної освітньої політики в Україні, зауваживши про доцільність зміни освітньої парадигми, створення й впровадження в практику моделі нової національної школи.

Продуктивними щодо вивчення шляхів і методів становлення вітчизняної системи освіти і розбудови національної школи, підняття її до європейського і світового рівнів є наукові роботи Л. Ваховського, О. Глузмана, Н. Демяненка, В. Кременя, В. Лугового, О. Сухомлинської та ін. Нові підходи до вивчення й оцінки процесу формування вітчизняної педагогічної системи, її впровадження в життя містяться у навчальних посібниках учених-педагогів В. Ягупова, Е. Федорчук, В. Федорчук, М. Фіцули, А. Кузмінського, В. Омелянко, В. Вихрущ, М. Левківського, В. Онопрієнка, С. Сисоєва, І. Соколова, В. Кравця, Б. Ступарика, С. Стельмах, В. Галузинського, М. Євтуха та ін.

У докторській дисертації «Розвиток теорії вільного виховання» у вітчизняній і зарубіжній педагогіці кінця XIX ст. А. Растрігіна не лише піддала історико-педагогічному аналізу ідеї вільного виховання, а й на цій основі виокремила систему інваріантних принципів, які складають концептуальну основу педагогіки свободи, розробила параметричну модель типів виховного середовища, у якій локалізувала педагогічні позиції провідних вітчизняних педагогів з питань модернізації процесу навчання і виховання. О. Барило проаналізувала вплив на вітчизняну педагогічну теорію, різноманітні концепції, які певним чином проявлялись у посиленому вивченні індивідуальних вікових особливостей розвитку дитини; зміні ставлення до дитини у процесі виховання та навчання; збагачені педагогічної теорії та практичного досвіду України новітніми світовими науковими досягненнями; активному пошуку нових форм організації педагогічного процесу; наданні важливого значення самостійній активнотворчій діяльності учнів [2].

У дисертації Т. Петрової розкрита не лише сутність гуманістичних принципів виховання, а й указані шляхи їх реалізації в шкільній практиці [7].

Як бачимо, демократизація суспільно-політичного життя позитивно впливає на розвиток вітчизняної педагогічної науки, яка поступово відходить від політичних оцінок.

Зауважимо, що проблемам модернізації навчального і виховного процесів також велика увага приділяється з боку державних органів. Передові політичні діячі, український уряд і Верховна Рада, представники української інтелігенції стурбовані низьким рівнем вітчизняної освіти й шкільництва, звертають увагу на необхідність реформування національної школи. В зв'язку з чим прийнято ряд законодавчих актів і постанов, направлених на розбудову вітчизняної школи, до підвищення її до світових стандартів. Проблема поліпшення навчального і виховного процесів у вітчизняній школі стала предметом дискусій педагогів у різних освітніх закладах.

Учений Н. Гупан підкреслює необхідність теоретичного обґрунтування вітчизняної системи освіти. Окремі сучасні педагоги вказують на доцільність запозичення і впровадження в навчальний і виховний процеси педагогічних ідей і здобутків зарубіжних учених. Але при цьому пріоритетним, як підкреслює відомий педагог О. Сухомлинська, безумовно є національне виховання й національна школа.

Характеризуючи розвиток вітчизняного шкільництва і розбудову національної системи освіти, ми можемо зробити висновок про те, що даний період (роки незалежності української держави) є найбільш сприятливий в історії України. Про це свідчить той факт, що основними засадами національної шкільної політики стали доступність навчання й виховання з урахуванням кращих національних традицій народу, вільний розвиток дитини.

Варто зауважити, що для найбільш ефективного поліпшення навчального і виховного процесів у вітчизняній педагогіці необхідними є використання історіографічного аналізу минулого. Як стверджує Н. Гупан, саме історіографічний аналіз сприяє створенню цілісної картини розвитку вітчизняної історико-педагогічної науки, виявленню в ній недосліджених та малодосліджених проблем, розкриттю спадкоємних традицій різних поколінь дослідників у вивченні історико-педагогічної проблематики, визаченню перспективних напрямків вдосконалення (поліпшення) навчального і виховного процесів серед школярів молодшого і старшого шкільного віку [3, с. 3].

Цю ж думку висловлюють й інші сучасні дослідники, підкреслюючи, що історико-педагогічна наука, включаючи навчальний і виховний процеси, як і інші галузі людського знання, не може успішно рухатись вперед без засвоєння вже зробленого, тобто без власної теорії [5, с. 11]. Без усебічного вивчення минулого і теоретичного засвоєння доробку попередників, без вивчення і аналізу досягнень навчання і виховання зарубіжної школи, неможливо забезпечити високоефективне поглиблення навчального і виховного процесів у вітчизняній школі.

Тому постійне систематичне повернення до попереднього розвитку шкільництва є закономірним результатом двох основних тенденцій, які визначають вектор еволюції становлення вітчизняної школи: по-перше, прагнення знайти в минулому витоки провідних наукових ідей сучасності, тобто тих, які направлені на розбудову національної школи і приведення її у відповідність до світових стандартів; по-друге, необхідність перегляду та переоцінки у світлі сучасної науки тих концепцій і теорій, які раніше відкидались як помилкові [4, с. 8].

Отже, в контексті історико-педагогічного знання представлені лише окремі аспекти поліпшення навчального і виховного процесів у найбільш важливий період – період її реформування.

Список використаних джерел

1. Агафоновна Н. Становлення національної системи освіти в Україні : 1917–1920 рр. : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 « Історія України» / Агафоновна Надія Василівна ; Одес. держ. ун-т ім. І.І. Мечникова. – Одеса, 1998. – 16 с.
2. Барило О.А. Ідеї вільного виховання в реформаторській педагогіці кінця ХІХ – першої третини ХХ століття : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Барило Олена Андріївна ; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2004. – 20 с.
3. Гупан Н.М. Історіографія розвитку історико-педагогічної науки в Україні. – К. : Вид-во Нац. пед. ун-та імені М.П. Драгоманова, 2000. – 222 с.
4. Гупан Н. Українська історіографія історії педагогіки / Н.М. Гупан – К. : АПН, 2002. – 224 с.
5. Курило Л. Проблеми вітчизняної університетської педагогічної освіти в ХІХ – на початку ХХ століття : дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / Курило Людмила Федорівна. – Луганськ, 2007. – 218 с.
6. Максимюк С.П. Педагогіка : навч. посіб. / С.П. Максимюк. – К. : Кондор, 2005. – 670 с.
7. Петрова Т.М. Гуманізація навчально-виховного процесу у «реформаторській» педагогіці кінця ХІХ – початку ХХ століття : атореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Петрова Тетяна Михайлівна ; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Х., 2000. – 17 с.
8. Пинкевич А.О. Педагогіка. – Т. 1. Теорія виховання М. : Роботник просвещения, 1924. – 276 с.

On the basis of undertaken studies an author exposes the necessity of perfection of educational and educator processes among students, that it is caused first of all by those democratic transformations that take place in Ukraine on the modern stage.

The author summarizes and systematizes the results of the researches done by him, pays attention to necessity of approaching of school to the world standards. In the article references take place in scientific works of higher heaved up the range of problems of many leading home scientists-teachers.

On the basis of undertaken studies the author of the article specifies on ways and methods of realization of perfection of educational and educator processes at home school, pays attention to necessity of development of home school and bringing over for in accordance with world standards, and also revision and overvalue in the light of modern science of those conceptions and theories that was before opened as erroneous.

The author of the article underlines the necessity of making the mechanism of integration of achievements of world and pedagogical idea with traditions of national school, features of national mentality.

On the basis of undertaken studies the author draws the conclusion that this period is the most favorable in the history of Ukraine, as free development of a child became a basic principle of national school politics.

Key words: education, learning, student, teacher, school, process, pedagogy, research, conception, transformation, modernisation.